

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه سوادکوه

دانشکده علوم انسانی، گروه فلسفه دین

پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد فلسفه دین

عنوان پایان نامه:

طراحی هوشمند و نظریه تکامل از نگاه

فرانسیسکو جی آیالا

استاد راهنما:

دکتر محسن جاهد

استاد مشاور:

دکتر حسین اترک

تحقیق و پژوهش:

هاله عبدالهی راد

آذر ۱۳۸۹

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده:
۲	فصل اول: مقدمه
۲	1-1) خلاصه‌های از پیشینه بحث
۴	2-1) تعریف و بیان مسئله مورد بحث
۷	3-1) هدفهای پژوهش
۹	فصل دوم: مفاهیم اصلی مطرح در پژوهش
۹	1-2) برهان نظم:
۱۱	2-2) تقریر مشترک برهان نظم:
۱۲	3-2) نقدهای وارده بر برهان نظم
۱۲	1-3-2) نقدهای هیوم بر برهان نظم
۱۳	2-3-2) نقد "ریچارد داوکینز" بر وجود ناظم الهی
۱۵	3-3-2) نقد کلی برهان نظم:
۱۶	4-2) تقریرهای جدید برهان نظم
۱۷	5-2) الهیات طبیعی
۲۰	6-2) طراحی هوشمند [ID]
۲۱	1-6-2) آرا و نظریات حامیان طراحی هوشمند و ناقدان نظریه تکامل در عصر حاضر
۲۱	الف - "مایکل بی‌هی" و نظریه "پیچیدگی‌های تقلیل‌ناپذیر"
۲۵	ب - "ویلیام دمبکسی" و نظریه "پیچیدگی‌های کاملاً مشخص شده"
۲۶	ج - استفن مایر و نظریه "استدلال به بهترین تبیین"

فصل سوم: آرا و نظریات فرانسیسکو آیالا درباره طراحی هوشمند و نظریه تکامل..... ۲۸

۱-3 (1) گزارشی از کتاب "هدیه داروین به علم و دین" ۲۸

1-1-3 (1) مقدمه ۲۹

2-1-3 (2) نحوه شکل گیری نظریه تکامل توسط داروین ۳۱

3-1-3 (3) انقلاب کوپرنیکی و انقلاب داروینی ۳۳

4-1-3 (4) "انتخاب طبیعی" و تکامل زیستی ۳۴

5-1-3 (5) جهش ژنی ۳۶

6-1-3 (6) مولکول DNA ۳۷

7-1-3 (7) منشاء انواع و انشقاق گونه ها ۴۰

8-1-3 (8) تاریخچه تکاملی ۴۲

9-1-3 (9) تکامل انسان ۴۳

10-1-3 (10) "تکامل فرهنگی" ۴۶

2-3 (2) استدلال آیالا علیه طراحی هوشمند ۴۷

3-3 (3) پاسخ آیالا به انتقادات وارده بر نظریه تکامل ۵۰

4-3 (4) آرا و نظریات دین شناسانه آیالا ۵۴

1-4-3 (1) گوهر دین از دیدگاه آیالا ۵۴

2-4-3 (2) طراحی بدون طراح (نظر آیالا در باب خلقت) ۵۴

3-4-3 (3) توجیه و تبیین آیالا در مورد "طراحی های معیوب و ناقص" در جهان خلقت ۵۶

4-4-3 (4) مسئله شر از نگاه آیالا ۵۹

5-4-3 (5) نظریه تکامل و متون مقدس ۶۱

6-4-3 (6) هرمنوتیک کتاب مقدس از دیدگاه آیالا ۶۳

۶۵ (5-3) آراء و نظريات علم شناسانه آيالا
۶۶ (1-5-3) ماهيت علم از نظر آيالا
۶۷ (2-5-3) طبيعت گرايي و ماترياليسم از ديدگاه آيالا
۶۹ (3-5-3) مفهوم "نظريه" از ديدگاه دانشمندان و عامه مردم
۶۹ (4-5-3) رئاليسم و ضد رئاليسم
۷۲ (6-3) رابطه علم و دين از ديدگاه آيالا
۷۶ (7-3) نتيجه گيري آيالا
۷۸ فصل چهارم: نقد و بررسي
۷۸ (1-4) انتقادات وارد بر نظريه تكامل
۷۸ (1-1-4) مقدمه
۷۹ (2-1-4) انتقادات كلامي
۸۴ (2-4) نقد و بررسي نظريات فرانسيسكو آيالا
۸۵ (1-2-4) نقد و بررسي آراء دين شناسانه آيالا
۸۹ (2-2-4) نقد و بررسي آراء علم شناسانه آيالا
۹۲ (3-2-4) نقد نظريات آيالا در باب هدفمندی انتخاب طبيعي و تكامل زيستی
۹۶ نتيجه گيري
۹۸ منابع فارسي:
۱۰۰ منابع انگليسي:
۱۰۲ ضميمه الحاقی: (قسمتی از متن پرسش و پاسخ با پروفيسور آيالا)
۱۰۷ چکيده انگليسي (abstract)

چکیده:

نحوه شکل‌گیری جهان و موجودات زنده از دیرباز دغدغه فکری مهمی برای فلاسفه و دانشمندان بوده است. جستجوی منشاء حیات و علت پیچیدگی‌ها و شگفتی‌های عالم خلقت، گروهی از اندیشمندان و به خصوص اهل ایمان را بر آن داشت تا در جهت اثبات وجود یک عامل هوشمند و مافوق طبیعی در طراحی موجودات عالم استدلال کنند. از این رو برهان نظم و تقریرهای متنوعی از این برهان شکل گرفت که بیان می‌داشت پدیده‌های عالم خلقت نشان از وجود ناظمی باشعور دارد. در طی قرون متمادی نظریه‌ای که عاملی هوشمند و باشعور را مسئول طراحی عالم می‌دانست، داعیه ارائه بهترین تبیین برای نحوه شکل‌گیری عالم را داشت و مدافعان این نظریه در برابر نقدهای وارده بر آن مقاومت می‌کردند. اما با ظهور نظریه تکاملی داروین نه تنها ساختار اصلی برهان نظم بلکه اساساً وجود هر نوع طراح و طراحی در ساختار موجودات زنده زیر سوال رفت. چرا که نظریه تکامل وجود هر نوع اراده و طرح از پیش تعیین شده‌ای را در شکل‌گیری موجودات عالم نفی می‌کرد و جریانات طبیعی از جمله جهش و انتخاب طبیعی را عامل طراحی موجودات زنده معرفی می‌کرد.

امروزه نظریه تکامل از وثاقت علمی بالایی برخوردار است. با این حال گروهی از اندیشمندان، تقریر جدیدی از برهان طرح و تدبیر در عالم را با تکیه بر یافته‌های علمی جدید ارائه نموده‌اند که با نام نظریه طراحی هوشمند (ID) شناخته شده است. این نوشتار با بیان نظریات یکی از معروفترین تکامل‌گرایان خدا‌باور معاصر (فرانسیسکو آیالا) ضمن بیان اصول و پایه‌های اساسی نظریه تکامل و نظریه طراحی هوشمند، به نقد و بررسی آراء این اندیشمند می‌پردازد.

واژگان کلیدی: نظریه تکامل داروین - نظریه طراحی هوشمند - انتخاب طبیعی - طرح - هدفمندی - علم - دین

فصل اول: مقدمه

1-1) خلاصه‌ای از پیشینه بحث

زمانی که کاپیتان «فیتزروی»¹ فرمانده کشتی «بیگل»² متعلق به نیروی دریایی بریتانیا، به رئیس بخش نقشه- برداری نیروی دریایی بریتانیا اعلام کرد که مایل است در دومین سفر از سری مأموریت‌هایش به مناطق دورافتاده جهان آن روز در سال 1831، یک زیست‌شناس را به همراه خود ببرد، شاید هرگز گمان نمی‌کرد که این همراهی زمینه‌ساز یکی از بزرگترین انقلاب‌های فکری در تمام تاریخ بشری باشد.

1. Robert Fitzroy.
2. Beagle.

در واقع دومین مأموریت فیتزروی تهیه نقشه‌هایی از سواحل آمریکای جنوبی، استرالیا، جنوب آفریقا و برخی جزایر اقیانوس آرام همچون «گالاپاگوس»¹ بود. در این سفر بود که «چارلز داروین»² شاید به مهمترین سفر علمی تاریخ تا قرن نوزدهم میلادی رهسپار گردید.

داروین به شکلی کاملاً تصادفی در حالیکه ابتدا قرار بود زیست‌شناس دیگری به این سفر اعزام شود، جانشین او شد. دقت مثال زدنی او در انتخاب و ثبت نمونه‌ها، شواهد تجربی بی‌نظیری برای نظریه‌ای که مدتی بعد توسط او ارائه شد، فراهم کرد.

«نظریه تکامل»³ داروین با انتشار کتاب «منشأ انواع»⁴ در سال 1859، شکل منسجم‌یافته‌ای به خود گرفت و به عنوان نظریه‌ای که داعیه پاسخگویی به چگونگی سازوکار پیدایش انواع موجودات را دارد، در مجامع علمی مطرح گردید.

داروین در کتاب منشأ انواع اسناد و مدارک زیادی در اثبات نظریه تکامل موجودات زنده ارائه می‌دهد. این کتاب در درجه نخست چگونگی طرح و برنامه‌ریزی موجودات را به طریق علمی توضیح می‌دهد. در واقع داروین سعی دارد طراحی موجودات، پیچیدگی آنها و تنوع و گوناگونی آنها را به عنوان حاصل فرایندهای طبیعی توضیح دهد.

(Ayala-2007-28)

نظریه تکامل اولین داعیه ارائه تبیین مناسب برای طراحی موجودات نبود. دیدگاه‌های گوناگون و البته مخالف با نظریه تکامل نیز وجود داشتند که قدمت برخی از آنها به قرن‌ها قبل از داروین بازمی‌گشت. مهمترین این دیدگاه‌ها، نظریه «طراحی هستی توسط یک طراح هوشمند» است. نظریه‌ای که بیان می‌دارد نظم و پیچیدگی‌های موجود در جهان هستی نشان از وجود یک خالق است، خالقی با طراحی مافوق طبیعی که با علم و قدرت بی‌کران خود موجودات و عالم هستی را طراحی کرده است.

پایه اصلی این استدلال بر «برهان نظم»⁵ (که از آن با عنوان برهان غایت شناختی نیز یاد می‌شود) استوار است. اولین تقریر از برهان نظم در مسیحیت توسط «توماس اکوئیناس»⁶ صورت گرفت. برهان نظم

1. Galapagos Islands.

2. Charles Darwin

3. The Theory of Evolution.

4. Origin of Species.

5. Teleological argument.

6. Thomas Aquinas.

پنجمین راه از راههای پنجگانه اکوئیناس در اثبات وجود خداست. اکوئیناس با دلایل طبیعی که ارائه می دهد پنج راه برای اثبات وجود خدا ذکر می کند که راه پنجم از نظم و غایت‌مندی در طراحی جهان استنتاج می شود. [Aquinas.T-part I (not 1 of chapter 1)]
بعدها «ویلیام پیلی»¹ با نوشتن کتاب «الهیات طبیعی»²، برهان نظم را به شکلی علمی‌تر و گسترده‌تر بیان کرد.

برهان طراحی موجودات پس از ارائه شواهد تجربی داروین مبنی بر تکامل تدریجی موجودات دچار چالش جدی شد. دانشمندان بسیاری نظریه تکامل را قابل قبول‌تر و علمی‌تر از برهان طراحی موجودات یافتند.

2-1) تعریف و بیان مسئله مورد بحث

امروزه تقریر جدیدی از آفرینش موجودات توسط گروهی از فلاسفه و دانشمندان مطرح گشته است که به «طراحی هوشمند»³ معروف است، که به اختصار آن را «ID» می‌نامند. این دانشمندان و فلاسفه برای ادعای خود دلایل و استدلالهایی از فیزیک، بیوشیمی، زیست‌شناسی و ریاضی ارائه می‌دهند.

چالش و بحث بین طرفداران ID و تکامل‌گرایان امروزه موضوعی جدی و بسیار حساس در مجامع علمی کشورهای غربی، از جمله آمریکا است.

تکامل‌گرایان از یک سو تلاش می‌کنند با استناد به شواهد فسیلی، تاریخی و زیست‌شناسی مولکولی نشان دهند که تمام موجودات از یک «نیای مشترک» بوجود آمده‌اند و از سویی دیگر بر آنند تا اثبات کنند هیچ طرح و نقشه از پیش تعیین شده‌ای در ساختمان اجزای بدن موجودات زنده وجود ندارد و تمام عالم و هر آنچه در آن است در اثر فرایند "انتخاب طبیعی"⁴ در طول میلیونها سال بوجود آمده‌اند.

1. William Paley.
2. Natural Theology.
3. Intelligent Design.
4. Natural selection.

در این میان هرگاه پای مباحث دینی نیز به میان آمده است چالشها چند برابر شده است و در نتیجه مشکل تکامل‌گرایان خدا‌باور و دیندار چند برابر گشته است.

به همین علت است که تکامل‌گرایان خدا‌باور و دیندار سعی کرده‌اند به نحوی بین یافته‌های علمی نظریه تکامل و باورهای دینی سازگاری ایجاد کنند.

تناقض موجود بین نظریه تکامل و باورهای دینی بیشتر ناشی از "تفسیر و ترجمه تحت اللفظی"¹ کتاب مقدس است. چرا که در کتاب مقدس در "سفر تکوین"² بیان شده است که آفرینش در شش روز انجام گرفته است و در روز ششم خداوند بشر را در صورت خویش آفریده است.

در عین حال بسیاری از محققان کتاب مقدس مدتی است که تفسیر تحت‌اللفظی کتاب مقدس را به عنوان موضوعی غیر قابل دفاع، رد کرده‌اند چرا که معتقدند کتاب مقدس بیانات متناقض زیادی را در خود جای داده است.

(Ayala-2007-166)

به این ترتیب گروهی از محققان و فلاسفه با جدا کردن قلمرو علم و دین سعی کرده‌اند تا از بروز تضاد و تناقض بین ایندو بکاهند، اما مسئله طراحی هوشمند در جریان خلقت موجودات و تناقض آن با جریان تکامل همچنان به قدرت خود باقی است.

در این عرصه تکامل‌گرایان خدا‌باور با مشکلات عدیده‌ای مواجه شده‌اند. از یک سو ایمان به وجود خداوند آنها را ملزم به در نظر گرفتن صفت «خالقیت» برای خداوند می‌کند و از سویی دیگر یافته‌های نظریه تکامل وجود طراح و خالق در بوجود آمدن حیات را نفی می‌کند.

این گروه از فلاسفه و دانشمندان ناچارند برای سوالات زیر پاسخهای قانع‌کننده‌ای بیابند:

1- آیا قدرت خداوند در هدایت فرایند تکامل دخالتی ندارد؟

2- چرا خداوند ترجیح داده است که جریان خلقت از طریق فرایند طولانی تکامل و انتخاب طبیعی در طول میلیونها سال انجام گیرد؟

1. Literal interpretation.

2. book of genesis.

3- خلقت انسان چگونه انجام گرفته است؟ آیا انسان به عنوان موجودی متفکر و دارای تعقل و اندیشه محصول جریانات تکاملی است؟

4- تکامل انسان چگونه صورت گرفته است؟ اجداد میمون انسان چگونه از حیوانیت به شعور انسانی دست یافته‌اند؟ در این میان انتخاب طبیعی چگونه عمل کرده است؟

5- وجود شر در جهان هستی چگونه قابل توجیه است؟ با توجه به جهشهای تصادفی در فرایند تکامل و ایجاد عیب و کاستی در ساختمان موجودات، چه توجیهی برای این کاستیها می‌توان یافت؟

6- از آنجایی که خداوند قادر مطلق و خیر محض است چرا و از چه روی تصمیم گرفته است که آفرینش را در ده میلیارد سال قبل آغاز کند و سپس چهار میلیارد سال دیگر صبر کند تا انسان را بوجود آورد؟

7- آیا خداوند نمی‌توانست با قدرت مطلق خود فرایند تکامل را طوری برنامه‌ریزی کند که هیچ شر و کاستی در عالم موجودات راه نیابد؟

اینها و دهها سوال دیگر از این دست، عده‌ای از تکامل‌گرایان مومن را بر آن داشته است تا ضمن نفی وجود "عامل طراحی"¹ در فرایند تکامل، دامن ربوبی را از آلوده شدن به نواقص و کاستی‌ها و شروری که نتیجه تکامل است، پاک گردانند.

این گروه از تکامل‌گرایان، معتقدند که خداوند اراده خود برای ایجاد عالم را از طریق فرایندی به نام تکامل که نتیجه انتخاب طبیعی است، اعمال کرده است ولی در چگونگی رخ دادن اتفاقات درون این فرایند دخالتی نداشته است. بنابراین تمام موجودات بدون هیچگونه طرح و نقشه قبلی و در اثر تکامل بوجود آمده‌اند، پس خداوند دخالتی در بروز نواقص ساختمان موجودات زنده ندارد.

از جمله تکامل‌گرایان معروف در عصر حاضر که قایل به این نظر است، پروفیسور "فرانسیسکو جی آیالا"²، زیست‌شناس و فیلسوف اسپانیایی-آمریکایی، و استاد دانشگاه Irvin کالیفرنیاست.

او یک کشیش دومینکن است و آثار و تألیفات فراوانی در جهت اثبات نظریه تکامل و عدم وجود تناقض و ناسازگاری بین نظریه تکامل و عقاید دینی و مذهبی، به رشته تحریر درآورده است.

1. Design.

2. Francisco J.Ayala.

پروفسور آیالا در کتاب «هدیه داروین به علم و دین»¹ در ضمن تلاش برای اثبات نظریه تکامل به نقد الهیات طبیعی ویلیام پیلی و آراء و نظرات حامیان «ID» در عصر حاضر می‌پردازد. آیالا در این کتاب با تقریر جدیدی که از مسأله شر ارائه می‌دهد بنا به گفته خود بزرگترین هدیه را به دینداران و باورهای دینی اهداء می‌کند. هدیه‌ای که آن را مرهون داروین و نظریه تکامل او می‌داند. او در این تقریر ذات پاک خداوند را از آلوده شدن به شرور مبرا می‌دارد و تمام شرور و عیوب را به فرایند تکامل نسبت می‌دهد.

3-1) هدفهای پژوهش

این نوشتار، سعی دارد با ارائه گزارشی مفید و موجز از محتویات کتاب ارزشمند «هدیه داروین به علم و دین» و بیان نظرات نویسنده آن به تبیین و بسط مسائل مطرح شده از طرف نویسنده بپردازد.

امروزه کمتر کسی است که به اهمیت نظریه تکامل و تأثیر فراگیر آن در تمام شئون انسانی از جمله فلسفه، علوم اجتماعی، الهیات، اخلاق و ... اذعان نداشته باشد. به نظر می‌رسد فقدان پژوهشهای علمی موثر در جامعه علمی ما در این زمینه، باعث شده است که این موضوع که تکامل به عنوان یک نظریه علمی مطرح، بسیاری از مسائل را به چالش کشیده است، مورد غفلت واقع شود.

این در حالی است که در مجامع غربی بحثهای بدیع و تازه‌ای در حال شکل‌گرفتن است که به طور منظم در مقالات علمی و نشریات آنها به چاپ می‌رسد.

در این پژوهش سعی شده است با محور قرار دادن کتاب «هدیه داروین به علم و دین» مسائل و مبانی مورد بحث در چالش عظیم نظریه تکامل و باورهای دینی و همچنین تقابل نظریه تکامل و نظریه «طراحی هوشمند» مورد بررسی قرار گیرد.

آیالا در کتاب خود سعی کرده است یک نظام فکری مبتنی بر حضور توأمان اندیشه دینی و خدااباوری و همچنین التزام به یافته‌های علمی را طرح‌ریزی کند.

1. Darwin's Gift to Science And Religion.

در این پژوهش ضمن بیان نظریات آیالا، سعی شده است در حد امکان به نظرات و انتقادات طرفداران و حامیان ID در نقد نظریه تکامل نیز پرداخته شود. چرا که مباحث و استدلالات این عده از نظریه پردازان نیز در جای خود قابل تأمل است.

با توجه به مطالب فوق می توان هدفهای زیر را برای این پژوهش در نظر گرفت:

- 1- بررسی مباحث بنیادین مورد بحث میان تکامل گرایان و طرفداران ID ، از جمله: برهان نظم - الهیات طبیعی و نظریه تکامل و طراحی هوشمند
- 2- بحث و بررسی ادعاهای دو طرف درباره وجود یا عدم وجود طراحی در عالم موجودات
- 3- ارائه گزارشی از عقاید و نظریات پروفیسور آیالا که در کتاب او «هدیه داروین به علم و دین» مطرح گشته است.
- 4- برجسته کردن اهمیت مسئله مورد بحث از نظر تأثیرگذاری آن بر بسیاری از مسائل و مباحث جامعه انسانی و علوم انسانی - اجتماعی و باورهای دینی و متون مقدس
- 5- بیان نقدهای وارده بر نظریات آیالا از طرف مخالفان نظریه تکامل (از طریق ارائه نظریات آنها و استدلالشان در نفی تکامل به عنوان یک حقیقت¹)
- 6- ارائه یک جمع بندی کلی از نظریات آیالا به عنوان یک تکامل گرای مطرح در جامعه علمی و کسی که سعی داشته است به نحوی بین یافته های علمی و آموزه های دینی سازگاری ایجاد کند، هرچند که شدیداً مخالف در نظر گرفتن یک طرح هوشمندانه در آفرینش موجودات است.

1.fact.

فصل دوم:

مفاهیم اصلی مطرح در پژوهش

(1-2) برهان نظم:

برهان نظم یا "برهان غایت شناختی"¹ یکی از رایج ترین، کهن ترین و آشناترین برهان‌های اثبات وجود خدا است.

برهان نظم در عام‌ترین شکل خود به ویژگیهای عالم و موجودات زنده استناد می‌کند و وجود علتی هوشمند را که سبب همه این ویژگی‌هاست استنتاج می‌کند.

1-Teleological argument.

برهان نظم را "برهان طرح و تدبیر" ¹ نیز نامیده‌اند. (William Dembski . 2000)

سابقه برهان نظم در آثار فلسفی به یونان باستان و کتاب تیمائوس افلاطون بازمی‌گردد. در سده‌های میانه (قرون وسطی) به اشاراتی از "اگوستین" ² در مورد این برهان برمی‌خوریم. اگوستین تصریح می‌کند که جهان بخودی خود، با نظم و ترتیب تمام عیار تغییرات و حرکاتش، و با زیبایی فوق العاده تمام اشیاء مشهودش، ندا در می‌دهد... که جهان هستی، مخلوق است و بعلاوه نمیتواند خالق غیر از خداوند وصف‌ناپذیری داشته باشد که به لحاظ عظمت و بزرگی ... و زیبایی و جمال، قابل رویت و مشاهده نیست. (Augustine-1998-452,45)

همچنین آخرین راه از راه‌های پنجگانه توماس اکوئیناس [1274 – 1225 میلادی] همین برهان نظم است. اکوئیناس در این برهان معتقد است که نشانه‌هایی آشکار از تدبیر و طراحی عقلانی در جهان وجود دارد. فرایندهای طبیعی به دنبال هدفی هستند، گویی طراحی شده‌اند، اما اشیاء قادر به طرح و تدبیر خود نیستند، کسی یا چیزی دیگر علت و مدبر آنهاست. اکوئیناس با استدلال از این مشاهدات نتیجه می‌گیرد که منبع این نظام طبیعی را باید خدا دانست. [آلسیتر مک گراث – 1384 – 475 (به نقل از :

[(Aquinas- not 1 of chapter 1

یکی از معروفترین تقریرهای برهان نظم در کتاب "الهیات طبیعی" اثر ویلیام پیلی (1805 – 1743) یافته می‌شود. پیلی یک دستگاه تلسکوپ را با چشم انسان مقایسه می‌کند و نتیجه می‌گیرد که همانطور که تلسکوپ برای بوجود آمدن نیاز به یک سازنده دارد چشم انسان نیز نیازمند خالق و طراحی هوشمند است. خالق که با تدبیر ماهرانه خود تنوع وسیع موجودات زنده را سبب شده است (3 – 2002 – Ayala) .

البته آنچه ویلیام پیلی در کتابهای خود مطرح می‌سازد بعدها به عنوان الهیات طبیعی مشهور می‌شود. در الهیات طبیعی از طبیعت ³ بر وجود خداوند و صفاتش استدلال می‌شود. (به جای خود به تفصیل بیشتری در مورد الهیات طبیعی و کسی که آن را بصورت منسجم درآورد یعنی ویلیام پیلی بحث خواهد شد.)

1 -Design argument.

2-Augustine.

3- nature

2-2) تقریر مشترک برهان نظم:

در این بخش ابتدا به ارائه تعریفی از مفهوم نظم می‌پردازیم. آیت الله جوادی آملی نظم را به سه دسته تقسیم می‌کند:

- 1- نظم ارتباط دهنده علت فاعلی با معلول
 - 2- نظم ارتباط دهنده علت غایی با معلول
 - 3- نظم ارتباط دهنده معلول و اجزای داخلی یک شیء
- (عبدالله جوادی آملی - 1388 - 25)

مطابق این تعریف و سایر تعریفهایی که از مفهوم نظم به عمل آمده است، می‌توان نتیجه گرفت که نظم مفهومی است که در برابر آشفتگی و هرج و مرج و بی‌هدفی بکار می‌رود.

برهان نظم به صورتهای گوناگون بیان می‌شود که همه آنها دارای ساختار مشترکی هستند:

1- جهان منظم است.

2- هر نظامی ناشی از ناظمی با شعور است.

نتیجه: جهان در اثر طرح و تدبیر ناظم باشعوری پدید آمده است.

بنابراین به نظر می‌رسد موضوع اصلی این برهان، آن دسته از صفات عالم است که بیان می‌دارد خداوند یا لاقل فاعلی خداگونه، عاقل و مقتدر دارای هدف و غایتی در بوجود آوردن جهان هستی بوده است. این برهان را می‌شود به این صورت تقریر کرد که بخشی از آن دلیل باشد بر اینکه واقعیت عالم باید مخلوق موجودی عاقل باشد و بخش دیگر برهان نشان می‌دهد که اثبات چنین موجودی معقول تر از انکار آن است.

کدام تبیین از عالم محتمل تر است؟ اینکه عالم دارای یک فاعل عاقل و قادر است یا اینکه برحسب

طرحی طبیعی و مرکب از قوانین طبیعی، بدون دخالت عقلی هدایت گر بوجود آمده است؟!

بیشتر تقریرهای برهان نظم بر معقولیت تبیین های مبتنی بر غایت، بنیان گشته اند. خداپاورانی که این برهان را بکار می‌برند به نظم و ثبات عالم، ظهور حیات نباتی و حیوانی، وجود شعور و آگاهی و

اخلاق و مانند آن اذعان دارند. (چارلز تالیا فرو- 1382-591 و 592)

2-3) نقدهای وارده بر برهان نظم

2-3-1) نقدهای هیوم بر برهان نظم

انکار غایتمندی و نظم‌انگاری در اندیشه‌های اپیکوروس¹ به چشم می‌خورد، اما نخستین کسی که برهان نظم را بطور جدی به چالش کشید، "دیوید هیوم"² بود. دیوید هیوم (1711 – 1776) به این سبک از نقد طرح و تدبیر با نام "فرضیه اپیکوری"³ اشاره کرده است.

اگرچه هیوم فرضیه اپیکوری را نقل کرده است اما هرگز زیاد به آن اعتماد نکرده است. (Dembski – 2000)

هیوم در کتاب "گفتگوهای درباره دین طبیعی"⁴ در سال (1779) استدلال کرد که اصولاً برهان نظم چه به عنوان "استدلال از راه تمثیل"⁵ و چه به عنوان "استدلال استقرایی"⁶، ناکام است.

هیوم خاطر نشان می‌کند هرجهان در ابتدای امر دارای نظم و تدبیر به نظر می‌رسد. زیرا اساساً نمی‌توان جهانی را در نظر گرفت که اجزاء آن تا حد قابل ملاحظه‌ای با یکدیگر تناسب و وفاق نداشته باشند. پرسشی که مطرح می‌شود اینست که آیا این نظم می‌توانست جز از طریق طرحی آگاهانه به وجود آمده باشد؟ در اینجاست که هیوم به عنوان نوعی راه حل، فرضیه اپیکوری را مطرح می‌کند، اینکه عالم مرکب از تعداد بیشماری از ذرات بسیار ریز است و جهان از فعالیت شدید ذرات در حال برخورد تشکیل می‌شود که گاهی تصادفاً به شکل‌گیری هیأت‌های ثابت می‌انجامد و نظم و پیچیدگی را به نمایش می‌گذارند.

[جان هیک – 1381 – 63 (به نقل از: Hume-part. VIII)]

هیوم برهان غایت‌شناختی مبتنی بر تمثیل را بسیار سست و بی‌اساس می‌داند. او بیان می‌دارد که قوت برهان غایت‌شناختی مبتنی بر تمثیل در گرو شباهت میان اموری است که مماثل‌همند، یعنی هرچه شباهت بیشتر باشد برهان قویتر است و هرچه شباهت کمتر باشد برهان ضعیف‌تر است. جهان ما به هیچ وجه مشابه یک ساعت (اشاره به تمثیل ساعت و ساعت‌ساز ویلیام پیلی) یا سایر مصنوعات بشری نیست.

1 -Epicuros.

2 -David Hume.

3 -The epicurean hypothesis.

4 -Dialogues concerning natural religion.

5 -argument from analogy.

6 -argument from induction.

جهان ما که از گیاهان و حیوانات به عنوان موجودات زنده تشکیل یافته است به همان اندازه که مکانیکی است ارگانیک نیز هست. بنابراین دلیلی ندارد منشاء ساختهای انسانی (یعنی عقل که عامل تطابق اجزاء و اهداف است) را به منشاء خلق کل عالم طبیعت تعمیم دهیم. چرا که در عالم طبیعت، علاوه بر عقل، منشاء های فراوانی برای تولید و خلق وجود دارد مانند: تولید مثل، رویش، نیروی جاذبه و... در واقع این منشاء بی شمارند چرا ما باید عقل و ذهن را برترین منشاء بدانیم؟ (Hume.D, 1935-16, 17)

همچنین هیوم تصریح می‌دارد که حتی اگر فرضاً بتوانیم به مدبری الهی یقین حاصل کنیم حق نداریم خدایی حکیم و عالم را مطابق سنت یهودی - مسیحی، مسلم فرض کنیم. از یک معلول خاص تنها می‌توانیم علتی خاص را استنتاج کنیم بنابراین از وجود یک جهان محدود و متناهی نمی‌توانیم به وجود آفریننده‌ای نامحدود استدلال کنیم. بر همین اساس با صرف استناد به طبیعت نمی‌توانیم وجود خدای واحد را با خصوصیات خاص اثبات کرده و وجود خدایان متعدد را انکار کنیم. چراکه جهان مملو از تنوع و تکثرات است. (Ibid-part V-105)

بنابراین، برهان نظم در اثبات وجود خدا با انتقادات هیوم شدیداً تضعیف گشته و اعتبار خود را از دست داد. و به این ترتیب هیوم ضربه سختی بر پیکره برهان نظم وارد آورد.

2-3-2) نقد "ریچارد داوکینز"¹ بر وجود ناظم الهی

از میان دانشمندان معاصر ریچارد داوکینز صاحب اثر "ساعت ساز نابینا"² از سرسخت ترین مخالفان برهان نظم به شمار می‌رود. او در این کتاب به انتقاد از برهان نظم می‌پردازد و وجود یک ناظم الهی در طراحی جهان را به شدت نفی می‌کند.

ریچارد داوکینز همچنین در کتاب "پندار خدا"³ بیان می‌دارد که برهان نظم بدیهی می‌انگارد که هرچه نظم مجموعه‌ای بیش تر باشد، نشان دهنده آن است که ناظم آن مجموعه هم پیچیده‌تر و عالم‌تر بوده است. کسی که توانسته باشد تمام جهان را به شکلی منظم درآورد خودش باید لااقل به همان اندازه پیچیده و

1 -Richard Dawkins.

2 -The Blind Watch maker.

3 -The God Delusion.

هدفمند باشد، در اینصورت او نیز نیازمند ناظمی اعلم می‌شود. درحالی‌که برهان نظم ناظم الهی را از این قاعده مستثنی می‌کند. (ریچارد داوکینز - 2007 - فصل 4)

"حرکت ابتدایی در شکل‌گیری بوئینگ 747 غایی"¹ نیز عنوان برهانی است که ریچارد داوکینز بر ضد برهان نظم و در پاسخ به این سوال که "چرا به احتمال قریب به یقین خدایی وجود ندارد؟" تقریر کرده است.

"بوئینگ 747" اشاره به جمله‌ای از "فرد هوئل"² (1915 - 2001) ستاره شناس بریتانیایی است که گفته بود:

"احتمال ایجاد تصادفی حیات بر زمین بیش از این احتمال نیست که تندبادی بر یک انبار اوراقی

بوزد و از قراضه‌های آن یک بوئینگ 747 بسازد"

ریچارد داوکینز این برهان را محبوب خلقت‌گرایان می‌نامد و استدلال می‌کند که توضیح وجود خالق عالم سخت‌تر از توضیح پدیده‌هایی است که قرار است با فرض وجود چنان خالق‌ی تبیین شوند. او با طرح اصطلاح "بوئینگ 747 غایی" استدلال می‌کند که خداوند به احتمال قریب به یقین وجود ندارد زیرا:

"هرقدر ایجاد چنین موجودی از نظر احتمالات بعید باشد وجود سازنده این موجود نیز

دست کم همان قدر بعید است. خدا سازنده بوئینگ 747 غایی است"

بر اساس ادعای داوکینز پیچیدگی خیره‌کننده موجودات زنده شاهدهی بر وجود یک خالق نیست. داوکینز در پایان فصل 4 کتاب خود با نام "پندار خدا" نتیجه می‌گیرد که "حرکت نهایی در شکل‌گیری بوئینگ 747 غایی" برهانی کاملاً قوی علیه وجود خداست و هنوز چشم انتظار است تا:

"پس از دعوتها و فرصتهای فراوان بلاخره متکلمی یافت شود که پاسخی قانع‌کننده به این برهان

بدهد."

(ریچارد داوکینز - 2007 - 91 الی 95)

1 - The ultimate boeing 747 gambit.

2 - Fred Hoyle.

2-3-3) نقد کلی برهان نظم:

نقد های فراوانی بر ساختمان کلی برهان نظم وارد شده است.

یکی از این نقد ها، در پاسخ به کسانی است که فرض اول برهان را به صورت "جهان منظم است" مطرح کرده‌اند چراکه بدلیل عدم اشراف ما انسانها بر کل عالم نمی‌توانیم آن را به عنوان یک کل منظم بدانیم. در همین راستا بود که فرض اول به صورت "جهان منظم است یا در جهان پدیده های منظم وجود دارد" اصلاح شد. این ایراد تقریر برهان هماهنگی در کل جهان را با مشکل جدی روبرو می‌کند. این انتقادی بود که مورد توجه کانت قرار گرفت. از دید کانت حداکثر چیزی که برهان نظم می‌تواند اثبات کند وجود یک معمار برای جهان است نه خالق آن. در واقع کانت به جای رد برهان نظم به تعمیم بیش از اندازه آن اعتراض نمود. او معتقد بود برهان نظم وجود یک معمار را تثبیت می‌کند اما هرگز نمی‌تواند وجود خالقی را اثبات کند که موادی را که بعدا آن معمار برای پرداخت و قالب گیری از آنها استفاده کرد، آفریده باشد. (Dembski - 2000)

بنابراین حتی اگر همه مفروضات برهان نظم هم صحیح باشد این برهان باز هم در اثبات وجود خدا ناتوان است و نمی‌تواند صفات الهی را که مؤمنان برای خدا قایلند از قبیل خیر محض بودن و قادر مطلق بودن خداوند را اثبات کند. برهان نظم در اثبات توحید هم ناتوان است و از پاسخگویی به مسأله شر عاجز می‌باشد.

(نایجل واربرتون - 1386 - 30 الی 33)

کمبود های برهان نظم مورد توجه اندیشمندان اسلامی چون شهید مطهری نیز قرار گرفته است. بر این اساس او معتقد است که حداکثر کاری که برهان نظم می‌تواند انجام دهد اینست که ما را تا مرز ماوراء الطبیعه سوق دهد، اما هیچ دلیل و استدلالی مبنی بر وجود خدایی عالم و قادر ارائه نمی‌دهد:

"این برهان همین قدر ثابت می‌کند که طبیعت ماورایی دارد و مسخر آن ماوراء است، اما اینکه آن ماوراء واجب است یا ممکن، حادث است یا قدیم، واحد است یا کثیر، محدود است یا نامحدود، علم و قدرتش متناهی است یا نامتناهی، از حدود این برهان خارج است .

.. " (مرتضی مطهری - 1381 - 154)